

3. Паламарчук М. М., Паламарчук О. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. – К. : Знання, 1998. – С. 215.
4. Борисова В. А. Інвестування природного ресурсного потенціалу АПК // Економіка АПК. – 2002. – № 9. – С. 187.
5. Руденко В. П. Природно-ресурсний потенціал України. – К. : Либідь, 1994. – 150 с.
6. Статистичний збірник України за 2011 рік : Державний комітет статистики України, 2012 рік. – 536 с.
7. Розміщення продуктивних сил : підручник / В. В. Ковалевський, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенов та ін. – К. : Знання, КОО, 1998. – С. 179.
8. Україна: прогноз розвитку продуктивних сил / С. І. Дорогунцов, Б. М. Данилишин, Л. Г. Чернюк та ін. – К. : РВПС України НАН України, 1998. – Т. 2. – 117 с.

УДК 339.976.2

Мазуренко В.П.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Гойнік Ю.В.

магістр міжнародного бізнесу, інженер II категорії
Бюро розробки програмного забезпечення для автоматизованих систем
комерційного обліку електроенергії та управління підприємством
Державного підприємства Національної енергетичної компанії «Укренерго»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКІВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ АСИМЕТРІЇ ІНФОРМАЦІЇ

MODERN TRENDS IN THE ELECTRICITY MARKET CENTRAL AND EASTERN EUROPE UNDER ASYMMETRIC INFORMATION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто умови розвитку Центрально-Східноєвропейських ринків електроенергії, їх особливості формування та регулювання, зазначено вплив асиметрії інформації на механізм функціонування ринку та встановлення споживчих цін.

Ключові слова: ринок електроенергії, асиметрія інформації, рівноважні ціни, волатильні ціни, спотові ринки, біржі електроенергії, енергетичні компанії.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены условия развития Центрально-восточноевропейских рынков электроэнергии, их особенности формирования и регулирования, указано влияние асимметрии информации на механизм функционирования рынка и установления потребительских цен.

Ключевые слова: рынок электроэнергии, асимметрия информации, равновесные цены, волатильные цены, спотовые рынки, биржи электроэнергии, энергетические компании.

ANNOTATION

The article describes the conditions in Central-Eastern European electricity markets, especially their formation and regulation, indicated the effect of asymmetric information on the functioning of the market mechanism and the establishment of consumer prices.

Key words: market power, information asymmetries, equilibrium prices, volatile prices, spot markets, power exchange, power companies.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Сучасний світ характеризується стрімкими процесами глобалізації, які торкнулися сьогодні усіх сфер економічної діяльності, і, у першу чергу, енергетичної галузі, як основи матеріального виробництва. Енергозабезпеченість та динаміка цін на енергоносії здійснюють значний вплив на процес розвитку світової економіки та економік окремих країн. Перспективи зростання енергоспоживання багато в чому визначаються глибиною структурних зсувів у промисловості та результативністю програм енергозбереження. Забезпечення гарантованих поставок енергоресурсів вважається пріоритетним напрямком міжнародної економічної політики всіх без виключення країн світового співтовариства. Розробка ефективних стратегій діяльності вітчизняних компаній на міжнародних ринках для досягнення високої конкурентоспроможності та довгострокової присутності компаній на європейських енергетичних ринках передбачає комплексне дослідження

особливостей розвитку та функціонування означених ринків, їх динаміки та стану. В контексті глобальних інтеграційних енергетичних процесів Україна в масштабах Європи має унікальне геополітичне та географічне розташування. Її територія граничить із західними країнами-членами ЄС, що створює сприятливі умови для прокладання транзитних маршрутів. Україна об'єктивно зацікавлена у передбачуваній світовій енергетичній політиці та грамотному позиціонуванні у світових енергетичних процесах з метою раціонального використання свого ресурсного, транспортного, технологічного та наукового потенціалу.

Наразі розвиток сучасних ринків відбувається за умов асиметричності інформації, яка є опосередкованою загрозою для функціонування національних підприємств на ринку, тим більше при виході на зарубіжні. Асиметричність впливає на споживчий вибір, а отже, і на кількість проданого товару та прибутковість, що в свою чергу визначає привабливість міжнародного ринку для компанії. Цим обумовлюється актуальність теми дослідження, його практична значимість та завдання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання глобалізації світової економіки та формування глобального середовища підприємництва, теорія ринків з асиметричною інформацією стали предметом досліджень у численних наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених – таких, як Р. Робертсон, Дж. Данінг, Дж. Мілль, Е. Тоффлер, Т. Фрідман, Е. Хекшер, Дж. Сорос, Дж. Акерлоф, М. Спенс, Дж. Стигліц, Р. Бебчжук, Дж. Міррліс, У. Вікрі, Дж. Стіглер, Ж. Тіроль, Д. Харшани, К. Дж. Ерроу, М. Кастельс, В. Вергун, А. Гальчинський, Д. Лук'яненко, С. Авдашева, Н. Розанова, Д. Дмитрієв, Ю. Макогон, Ю. Пахомов, О. Плотніков, А. Поручник, О. Рогач, А. Румянцев, А. Філіпенко, О. Шнирков та інші. Опрацюванню питань, пов'язаних з дослідженням стану й перспектив розвитку світового енергетичного ринку, проблем інтеграції, глобалізації, забезпеченості України енергетичними ресурсами в умовах глобалізації світових ринків, присвячені праці закордонних та українських учених О. Амоші, О. Аболмасова, В. Бабича, В. Беседіна, Дж. Вінера, Ю. Гончарова, Д. Колодіна, Р. Нуркаса, М. Портера, В. Саллі, Г. Багієва, С. Березовенка, І.

Александрова, Н. Байкова, Р. Гринкевич, О. Білоруса, Б. Губського, Д. Лук'яненко, Є. Савельєва, А. Стрікленда, А. Томпсона, С. Холлєнєна, В. Берєнєса, Ч. Бонєра, Ч. Джефрї, Ф. Модїланї, Д. Рїдера та інших провідних науковцїв.

Постановка завдання – теоретичне узагальнення особливостей розвитку ринків електроенергїї Центрально-Східної Європи в умовах асиметрїї інформацїї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним органом відповідальним за розробку і узгодження енергетичної політики ЄС є Генеральна дирекцїя з енергетики (до 2010 року – Генеральна дирекцїя з енергетики і транспорту). Наступні щаблі регулювання належать до рівня окремих країн учасниць ЄС, в кожній з яких можуть діяти різні системи управління галуззю [1, с. 7; 2, с. 22].

Відповідно до Директиви 2003/54/ЄС від 26.06.2003 для країн-учасниць Євросоюзу було встановлено зобов'язання з дерегулювання та лібералїзації електроенергетики. З 1 липня 2007 споживачі всіх 27 країн ЄС отримали право вільного вибору постачальника електроенергїї і газу. У результаті реформи європейський ринок електроенергїї представляє конгломерат з'єднаних між собою регіональних ринків (Балтїя; Східна Центральна Європа; Західна Центральна Європа; Південна Центральна Європа, Північна Європа; Південно-Західна Європа і «Франція-Великобританія-Ірландія») [1, с. 9-10].

Однією з ключових проблем для формування єдиного ринку електроенергїї ЄС на даний момент є наявність перевантажень на транскордонних перерїзах між регіональними ринками. Проте, з жовтня 2010 року, спотова біржа EPEX підкреслила свої панєвропейські устремління Європейським електроенергетичним індексом ELEX, що розраховується на основі агрегованих кривих попиту і пропозицїї на регіональному ринку EPEX. Це відповідає безперешкодній ринковій цїні, тобто без нестачі пропускної потужності при передачі між країнами. Ринкова зона Німеччина / Австрія, Франція і Швейцарія становлять понад третину споживання електроенергїї в Європі. Відхилення національних ринкових цїн у порівнянні з ELEX пов'язані з перевантаженням мережі. Мета EPEX комплексного регіонального ринку підтримувати більш широке використання імплїцитного акціонування у разі перевантаження («ринку з'єднань»). 9 листопада 2010 р., ринок з'єднань був успішно створений для оптових ринків Бельгїї, Нїдерландів, Люксембургу, Францїї і Німеччини / Австрїї. Це означає, що, поряд з Nord Pool, у даний час існує другий транскордонний внутрішньоденний трейдинговий регіон. У грудні 2010 року на Флорентїйському Форумі запропоновано об'єднати двї ринкові області в єдину внутрішньоденну трейдингову платформу.

Найбільш розвиненим ринком вважається ринок Північної Європи, особливо його скандинавська частина, де на біржі NordPool організовані торги «на добу вперед» і балансуєчий ринок. На цьому ринку спостерігаються одні з найнижчих цїн в Європі, а ліквідність перевищує 30%.

На території ЄС діє 9 основних бірж електроенергїї: NordPool, EEX, IPEX, Powernext, APX NL, APX UK, Belrex, Endex і Omel проте в останні роки відзначається тенденція до злиття бірж і розширення охопленої ними території. На всіх біржах торгівля здійснюється в режимі «на добу вперед», на деяких з них також існують внутрішньоденні, балансуєчі і ф'ючерсні ринки [1, с. 25; 3, с. 12-16].

Незважаючи на проведену лібералїзацію, у багатьох країнах зберігається істотна частка регульованих поставок електроенергїї. Більшою мірою це стосується нових членів ЄС – Болгарїї, Естонїї, Литви,

Латвії, Угорщини, Польщі, Румунїї, Словаччини, однак регульовані тарифи для споживачів зберігаються і в деяких країнах з розвиненими ринками, таких як Франція та Італія.

Ринок потужності ЄС в явному вигляді відсутній, але в окремих країнах (наприклад, Іспанїї), діють неринкові механїзми плати за потужність: всім виробникам, які подають ринкові заявки, виплачується фіксований збір (встановлюється в адміністративному порядку), навіть якщо запропонована ними електроенергїя не була відібрана через зростання цїни [4, с. 12]. Подібний ринок потужності діє і в Росїї.

Функцїї передачі електроенергїї та управління режимами енергосистем в більшості країн організацїйно об'єднані і виконуються Системними операторами (TSO). На території ЄС діють в даний момент 34 системні оператори, об'єднані в асоціацію ENTSO-E, яка відповідно до Третього Пакеу енергетичних законів здійснює функцїї загальноєвропейського планування і координацїї функціонування паралельно працюючих енергосистем. Проте, на жаль, Третій Пакет не вирішує питань асиметрїї інформацїї на ринку.

Консолїдацїя регіональних ринків також значно посилює конкуренцїю на ринках електроенергїї. У той час як антимонопольні органи скандинавських країн виконують свої регулятивні функцїї роками, створюючи загальну енергетичну біржу Nord Pool, використовують регіональні показники концентрацїї, нїмецький антимонопольний орган досї слїдує суто національному підходу. Данї про фактичне виробництво електроенергїї зі звичайних електростанцїї, а також вітрових та сонячних електростанцїї, представляються з точністю до години на головній сторїнцї EEX.

Нїмеччина є сьомим за величиною енергетичним ринком в світі після Китаю, США, Росїї, Індїї, Японїї і Канади. Нїмеччина використовує енергїю дуже ефективно. Так в 2010 році, споживання енергїї в Нїмеччинї склало близько 192 кг умовного палива на 1000 євро валового внутрішнього продукту. Рїчне валове споживання електроенергїї в Нїмеччинї у 2011 р. становило 607,8 млрд. кВт-год з мережевими втратами всього 4,5%, що є дуже низькими порівняно з середньоевропейськими. Загальна встановлена потужність енергосистеми країни 110 ГВт. Чиста нестача потужностей всіх електростанцїї у Нїмеччинї склала 165 859 МВт станом на 31 грудня 2011 року. Виробництво в Нїмеччинї було доповнене імпортом електричної енергїї в розмірі 42,0 млрд. кВт-год. Експорт 59,0 млрд. кВт-год привів в черговий раз до перевищення експорту над імпортом. Нїмеччина є центром європейської торгівлі. Після аварїї на японській атомній електростанцїї «Фукусїма» Федеральним урядом був введений Мораторїї на експлуатацїю восьми застарїлих атомних електростанцїї, що спричинило ще більшу нестачу потужностей в країні щонайменше в розмірі 8,4 ГВт.

Федеральний уряд Нїмеччини збільшив на 46,0 млрд. євро (46% від вартості) оподаткування акцизами в галузі енергетики (нафтопродукти і електроенергїю). Пільгові тарифи застосовуються для обробної промисловості і для сільського господарства.

Обсяг торгів у 2011 році на Європейськїї енергетичній спотовїї біржі (EPEX: Австрія, Нїмеччина, Франція, Швейцарїя) та Європейськїї енергетичнїї біржі (EEX) зростає [6, с. 37; 7. с. 5-8].

Данї за двосторонніми договорами, надані Bundesnetzagentur (або Федеральним мережевим агентством Нїмеччини), свїдчать, що 4707 млрд. кВт-год були продані на ринку електроенергїї в 2009 році через брокерські платформи. Фїнансова криза лише незначно вплинула на обсяги торгівлі і на оптовї цїни на електроенергїю. Спотовї цїни на ринку електроенергїї в 2011 році перевищили значення минулого

року, хоча низькі температури в кінці року зіграли важливу роль. У порівнянні з трьома цінними зонами Німеччина / Австрія, Франція та Швейцарія, в Німеччині / Австрії були найнижчі ціни на ринку [7, с. 5-8].

В виробництві, передачі і розподілі електроенергії в Чеській Республіці провідне положення займає компанія Ceske Energetické Zavody (CEZ), під контролем якої знаходиться 72% загального обсягу електроенергії, що виробляється в країні. CEZ є акціонерним товариством, 67,61% акцій якого належить державі. Основна частина спожитої електроенергії виробляється на ТЕС, що працюють на вугіллі. В останні два десятиріччя зростає частка електроенергії виробленої на АЕС та ГЕС.

SEPS AS («SEPS») є єдиним оператором передачі в Чехії, і в даний час його 100% акцій належать державі. SEPS відповідає за паралельну роботу з енергосистемами сусідніх країн через трансграничні лінії відповідно до обов'язкових норм УСТЕ. У 2001 році SEPS став володарем виключної ліцензії на передачу електроенергії, яка діє до 2026 року. У 2001 році держава створила акціонерне товариство, оператор Trhu s elektinou («Оператор ринку»). Загальна номінальна пропускна спроможність трансграничних ліній (високої напруги) становить понад 50% від встановленої потужності всіх джерел генерації Чеської Республіки, проте використовуються вони лише на 24%. Чеська енергосистема забезпечує передачу транзитних потужностей в сусідні системи. Зокрема, оператор системи взаємодіє з SEPS в Словаччині, PSE в Польщі, APG в Австрії та VET і EON в Німеччині. Доступ до міждержавних перерізів відбувається шляхом проведення щорічних, щомісячних і щоденних аукціонів на основі двосторонніх угод між операторами систем передачі з обох сторін.

В Чеській Республіці діють вісім регіональних розподільчих компаній («Reas»), кожна з яких має природну монополію у відповідній області. CEZ контролює розподільчу діяльність п'яти з них, а німецька енергетична компанія E.ON володіє двома. Оскільки на ринку домінуюче становище займає CEZ, то конкуренція на оптовому ринку обмежена. Формування ціни на електроенергію відбувається на Празькій енергетичній біржі (PXE), яка 17 липня 2007 року почала комерційну діяльність з торгівлі електричною енергією в Чехії. Празька енергетична біржа – перший ринок у своєму роді в Центральній і Східній Європі – дає можливість її учасникам торгувати електричною енергією товарними ф'ючерсними контрактами з щомісячною, щоквартальною чи щорічною поставками (ф'ючерси потужності). Відповідно до Закону про енергетику, регулювання сектору, покладено на: Міністерство енергетики; Управління з регулювання енергетики, і Інспекцію Державної енергетичної ради. Захист від антиконкурентної поведінки передбачено Законом про захист економічної конкуренції № 143/2001СБ, з поправками (ã 143/2001Sb.,o ochranu hospodářiskoutůle («Закон про конкуренцію»). Кожна компанія, що займається виробництвом, передачею, розподілом і торгівлею на роздрібному та оптовому ринках повинна отримати ліцензію від Управління з регулювання енергетики (за винятком ядерних об'єктів). У той час як ліцензії на виробництво, передачу, розподіл і функціонування на ринку мають фіксовану тривалість дії, що не перевищує 25 років, ліцензії на роздрібне постачання надається на 5 років [8, с. 10-12].

У Словацькій Республіці провідне місце в галузі електроенергетики займає державне підприємство з виробництва електроенергії Slovenske Elektrane (SE). У січні 2002 року зареєстрована SEPS, як окрема державна компанія з передачі енергії в Словаччині, яка була приватизована у 2002 році. Сукупний попит на електроенергію в Словаччині у 2011 році склав 28,9

млрд. кВт-год. Внутрішнє виробництво становило 31,1 млрд. кВт-год, і країна була нетто-експортером 2,2 млрд. кВт-год. Розмір роздрібного ринку (в тому числі передача та розподіл збитків) склав близько 26 млрд. кВт-год у 2011 році. Пропозиції на словацькому ринку в значній мірі сконцентровані. Хоча є принаймні 5 генеруючих приватних станцій розміром більше 100 МВт встановленої потужності, інша частина станцій належать до однієї державної генеруючої компанії, SE. У той же час країна електрично зв'язана з більшістю своїх сусідів. Трансгранична потужність ліній становить 3500 МВт, що еквівалентно 44% встановленої генеруючої потужності. З цієї пропускної здатності використовується лише 1200 МВт за довгостроковою угодою про транзит. Оптовий ринок електроенергії в Словаччині в основному базується на двосторонній торгівлі між SE, дистриб'юторами і великими споживачами. В країні немає оптового ринку. Ціни формуються виходячи з попиту і пропозиції на Празькій енергетичній біржі, учасниками якої є словацькі компанії [9, с. 47-48; 10, с. 31-32].

У 1992 році Угорський електроенергетичний трест (MVMТ) був перетворений в дворівневу систему пов'язаних акціонерних компаній, причому компанія верхнього рівня була названа «Угорською енергетичною компанією Лтд.» (MVM Rt.), яка одночасно виконувала функції власника і контролера. Електростанції, розподільчі компанії та мережева компанія утворили другий рівень. Закон про електроенергію 1994 підготував сектор до приватизації. Була створена система єдиного покупця, і в кінці 1995 року всі шість регіональних розподільчих компаній і більшість ТЕС були приватизовані. MVM Rt. залишалася державною компанією. З лютого 2002 року незалежний оператор системи MAVIR Rt. (колишній Національний центр управління електроенергетикою) був виведений зі складу MVM Rt. Його новим власником стало Міністерство економіки. У 2001 році парламент Угорщини ухвалив новий закон про електроенергію, який відкрив ринок електроенергії в Угорщині з 1 січня 2003. Угорське енергетичне бюро відповідає за ліцензування поставок і продажів електроенергії, наглядає за задоволенням споживчого попиту і за дотриманням стандартів надання послуг, а також захищає інтереси споживачів. Під контролем держави перебуває 35% галузі. Найбільшою державною генеруючою компанією є MVM Rt. Інші, 65%, належать приватним енергетичним компаніям, які є учасниками ринку: трейдери, оператори розподільчої мережі, універсальні постачальники (електрика, газ, тепло). Електроенергетичні корпорації MVM Rt, Korlea Invest Holding AG, Energy Trading Company, s.r.o. (Угорщина), Magna E.A. s.r.o, Power Trade a.s., Slovenské elektrárne a.s., Stredoslovenská energetika a.s. (Словаччина), RWE AG (Великобританія), E.ON AG (Німеччина), EDF (Франція) на ринку електроенергії Угорщини мають в своєму розпорядженні десятки й сотні контрактів на купівлю-продаж електрики, навіть у кількох країнах, що дає їм можливість балансувати електричні й фінансові потоки, виграючи на перепродажу [11, с. 11].

Угорський ринок електроенергії включає в себе наступні сегменти (субринки): ринок двосторонніх контрактів; ринок централізованої торгівлі електроенергією (біржа – HUPX, PXE): «на добу вперед» (короткострокові контракти); на рік, квартал, місяць (довгострокові контракти); ринок централізованої торгівлі правами на пропускну здатність міждержавних ліній електропередачі, продаж прав на пропускову здатність здійснюється за методом одностороннього аукціону, організованого MAVIR Rt за участю системних операторів відповідних країн (постачальники електроенергії з Австрії, Румунії, Сербії, Хорватії, України, Словаччини); ринок системних послуг, що

надаються оператором системи MAVIR Rt суб'єктам ринку з метою підтримки якості та надійності енергопостачання; ринок фінансових інструментів, призначених для хеджування угод з купівлі-продажу електроенергії від непередбачуваних змін ринкової ціни. Особливу роль виконує балансуєча група – КАТ, в яку входять менеджери з балансування контрактів учасників ринку [12, с. 4-9; 13, с. 24-28]. Ліцензування діяльності з роздрібною торгівлю здійснюється на 10 років і може бути продовженою. Що стосується ліцензування нових генеруючих потужностей, то порядок ліцензування залежить від розміру станції. Для станції, більше 50 МВт, потрібна ліцензія на вибір основного палива станції, ліцензія на введення нової станції і ліцензія на генерування електроенергії. Для нових потужностей до 50 МВт, ці ліцензії видаються за однією, так званою «спрощеною» процедурою ліцензування.

Впродовж найближчого року об'єднаний чеський і словацький ринок електроенергії зіллється з угорським. Відповідний меморандум підписали енергетичні компанії трьох країн [7, с. 15-20; 14].

У Польщі було проведено розмежування діяльності з вироблення, передачі та розподілу електроенергії. Здійснено заходи щодо лібералізації в області виробництва електроенергії, і прийнято нове законодавство з метою подолання ряду перешкод, створюваних існуючими довгостроковими договорами. Польське електроенергетичне підприємство (Polskie Sieci Energetyczne – PSE) є оператором національної мережі і має кілька довгострокових контрактів з електростанціями. Такі договори спрямовані на забезпечення повернення капітальних затрат виробників і недопущення втрати їх активів. Було також здійснено юридичне відокремлення діяльності Оператора енергосистеми (TSO). Більше того, в Польщі існує незалежний орган з регулювання в галузі енергетики (ERA), який, серед іншого, відповідає за затвердження тарифів на електроенергію і видачу концесій на діяльність електроенергетичних компаній. Державні підприємства об'єднані в чотири вертикально-інтегровані групи і частково приватизовані через розміщення міноритарних пакетів. Це групи – Polska Grupa Energetyczna, Energetyka Poludnie, Grupa Energa і Grupa Enea. Всі вони поєднують виробництво, розподіл і торговельну діяльність. В Польщі розвинутий оптовий конкурентний ринок, на якому PSE Оператор (Polskie Sieci Elektroenergetyczne S. A. – польська мережева компанія) – відповідає за балансування польської електроенергетичної системи [7, с. 22-23]. Це досягається за рахунок механізму погодинного балансування. В Польщі прийнятий режим доступу третьої сторони. Міністру економіки підконтрольний президент Управління з регулювання енергетики (ERA). Президент Управління призначається прем'єр-міністром. Як правило, всі рішення Президента Управління можуть бути оскаржені в Суді, що розглядає справи споживачів та з захисту конкуренції у Варшаві. Оскарження його рішень відбувається в апеляційному суді у Варшаві, а потім, в обмеженій кількості випадків, у Верховному суді. Ліцензії на діяльність видаються на строк не менше 10 років і не більше 50 років. Ліцензія може бути видана тільки підприємству, що створене в будь-якій державі-члені ЄС. Попит на електроенергію має тенденцію до зростання. Мито з імпорту електроенергії становить 5% від обсягу поставок [7, с. 24-28; 11].

Ступінь відкриття ринку електроенергії в Румунії збільшився з 40% до 55% (в 2006 році – 80%) рішенням Уряду № 1823 від 28 жовтня 2004 р. Єдиним критерієм для отримання статусу вільного споживача залишається обсяг річного споживання – 1 ГВтч/рік (Наказ ANRE № 9 від 8 березня 2005). Новий Комерційний кодекс для оптового ринку електроенергії,

затверджений в жовтні 2004 р. передбачав удосконалення оптового ринку електроенергії на день вперед (DAM); створення балансуєчого ринку (BM); удосконалення механізму розміщення транскордонної потужності; удосконалення ринку допоміжних послуг; визначення пріоритетності виробництва (в основному поновлювана енергія і ефективна когенерація). Починаючи з жовтня 2004 року погодинні розрахунки замінюють щомісячні розрахунки на оптовому ринку електроенергії.

З листопада 2004 року в Румунії введено систему квот і ринок зелених сертифікатів. Постачальники зобов'язані купувати квоти зелених сертифікатів, починаючи з 0,7% у 2005 році і до 4,3% у 2010 році. Зелені сертифікати видаються TSO виробникам електроенергії, що використовують вітер, сонячну енергію, біомасу та гідро джерела. Зеленими сертифікатами можуть користуватися тільки ГЕС менше 10 МВт. Була введена і почала працювати з січня 2005 року схема просування ефективної когенерації. Згідно з цією схемою постійні витрати ефективного когенеруючого блоку покриваються платою за системні послуги TSO. Рішенням Уряду у серпні 2004 року було скасовано зобов'язання створювати чіткі рамки регулювання для гідро виробників, Hidroelectrica більше не зобов'язана брати участь в оптовому ринку електроенергії в умовах повного регулювання [14].

Побудована в середині 1990 рр. єдина в Румунії АЕС «Чернавода» з двома реакторами потужністю по 700 МВт. покриває 18% потреб країни в електроенергії. У 2015-16 рр. передбачається ввести в дію ще два блоки цієї АЕС, також по 700 мВт. Румунія має намір побудувати нову, другу за рахунком власну атомну електростанцію до 2030.

У Молдові держава є власником підприємства-монополіста з вироблення електроенергії, хоча є плани з приватизації трьох з шести найбільших електростанцій. Незалежний регулюючий орган – Національне Агентство з регулювання в енергетиці (НАРЕ) – здійснює контроль над тарифами, що стягує підприємство з передачі електроенергії «Молдтранселлектро». У Молдові є п'ять розподільчих компаній. У 1999 році іспанська фірма Union Fenosa придбала три з них: RED Nord (22,93% від загального числа споживачів, 17,17% від загального обсягу електроенергії – держ. компанія); RED Nord-Vest (13,56% від загального числа споживачів і 8,89% від загального обсягу електроенергії – держ. компанія); RED Union Fenosa (63,51% від загального числа споживачів і 73,94% від загального обсягу електроенергії – приватна компанія). Інші дві компанії – державні. Розроблено проект Правил ринку електроенергії, які поряд з прямими двосторонніми договорами передбачають становлення балансуєчого ринку. 6 повітряних ліній електропередачі (330 кВ) забезпечують паралельну роботу з електроенергетичною системою України. Електроенергетична система Молдови з'єднується з системами Румунії та Болгарії через 400 кВ лінію (МГРЕС-Ісакча-Добружа). Чотири 110кВ повітряні лінії електропередачі забезпечують з'єднання з електроенергетичною системою Румунії в «острівному режимі». Хоча Молдова виробляє електроенергію всередині країни, вона дуже залежить від імпорту електроенергії.

Ринок електроенергії в Республіці Молдова – це регульований ринок, і в даний час він не може бути лібералізований. Тарифи на передачу електроенергії затверджуються НАРЕ і застосовуються по відношенню до всіх розподільчих компаній, постачальників і споживачів, підключених до мережі передачі електроенергії. НАРЕ вимагає від власника ліцензії на передачу електроенергії застосовувати однаковий тариф для всіх учасників ринку електроенергетики [10, с. 33,64].

У Білорусі «Біленерго» керує промисловою і економічною діяльністю підприємств сектора. Цей концерн складається з шести національних електроенергетичних підприємств, а також дослідних, проектних і будівельних компаній. Національні електроенергетичні підприємства є вертикально-інтегрованими компаніями, що належать державі і складаються з електростанцій та електричних і теплових мереж.

Загальна встановлена потужність виробництва електроенергії в 2011 році становила до 8247 МВт. Загальний обсяг виробництва електроенергії склав до 29,92 млрд. кВт-год. Загальний обсяг імпорту електроенергії (в основному, з Росії) становив до 9406 млрд. кВт-год (2011 р.), а загальний обсяг експорту електроенергії – 5062 млрд. кВт-год (2011 р.). В даний час торгівля електроенергією ведеться з Росією і Україною, а передача електроенергії здійснюється концерном «Біленерго». Загальний обсяг споживання електроенергії склав до 30,54 млрд. кВт-год (дані за 2011 р.). Тарифи на експорт і транзит електроенергії є предметом переговорів між адміністративними суб'єктами сторін і встановлюються у відповідних договорах. Збір за митне оформлення сплачується після проведення митного оформлення імпорту та експорту електроенергії в розмірі 0,15% від вартості поставки енергії (за винятком експорту/імпорту з Росії). Мита на експорт відсутні. Митні збори не сплачуються при імпорті електроенергії з країн СНД. Мита на електроенергію, що надходить із зарубіжних країн, становлять 5%. Укладення контрактів на імпорт енергії проводиться у відповідності з економічною доцільністю імпорту та енергетичною безпекою Республіки. В даний момент визначення правил і процедур для розподілу потужності передачі по міждержавних ліній передачі відсутні. Оптова торгівля енергією в Республіці здійснюється за допомогою «єдиного покупця» на основі двосторонніх контрактів (концерн «Біленерго» – це оптовий покупець імпортової і надлишкової електроенергії регіональних енергосистем і продавець цієї електроенергії в енергосистемі з дефіцитом). Обмін енергією, а також ринок у режимі реального часу відсутні, а балансування енергопостачання забезпечується укладеними контрактами [10, с. 32-33, 65; 15].

Слід зазначити, що щорічно населення планети збільшується на 80 мільйонів чоловік. В даний час приблизно чверть світового населення 6,9 млрд. чоловік ще не мають доступу до електрики. Споживання електроенергії буде зростати швидше, ніж будь-яка інша форма енергії. Можливо збільшення попиту буде гальмуватися в короткостроковій перспективі через поточні світові економічні кризи, однак, у середньостроковій перспективі зазначені фактори будуть знову домінувати в розвитку. Очікується, що сьогоднішнє споживання електроенергії 18 921 млрд. кВт-год збільшиться приблизно на 75% до 33 265 млрд. кВт-год по всьому світу до 2030 року. А в Європейському Союзі ця величина становитиме 3700 млрд. кВт-год (25%) до 2030 року. Такий прогноз на конгресі в Катарі озвучив голова ради директорів і головний керівник американської нафтогазової корпорації Екхон Мобіл Рекс Тіллерсон. На його думку, світова економіка в цей період зросте більш ніж у два рази [5, с. 8-9].

Висновки з проведеного дослідження. На сьогоднішні темпи щорічного зростання попиту на електроенергію в Європі складають близько 1,7%. Попит в основному формується за рахунок великих промислових та побутових споживачів країн Європи, що відчувають постійний брак продукту та змушені займатися пошуком нових енергозберігаючих технологій.

Ціни на електроенергію визначаються на спотових ринках, і мають велику волатильність, що становить значну приховану загрозу при недостатній інформованості суб'єктів господарювання на ринку. Тобто, особливою прихованою характеристикою ринку є асиметрія інформації, що може призвести до таких

наслідків для учасників ринку, як: несприятливий відбір та моральний ризик, а то і до занепаду ринку взагалі. Фізичний відвід електроенергії, економічний відвід та виробництво електричної енергії нижче собівартості є діями з боку виробників електроенергії, що приводять до підвищення морального ризику на ринку електроенергії. В свою чергу споживачі, надаючи перевагу товару без додаткових характеристик компанії, що не є соціально відповідальними, через свою непоінформованість, провокують зниження присутності в товарі нефункціональних характеристик, аж до повного зникнення таких товарів, що призводить до несприятливого відбору на ринку.

Кожен ринок електроенергії в Центральній-Східній Європі має свої особливості. Проте, ринки країн-членів ЄС є найбільш лібералізованими та дерегульованими. Встановлення цін на електроенергію відбувається за допомогою ринкових механізмів, а саме балансу попиту і пропозиції на енергетичних біржах РХЕ, ЕЕХ.

На електроенергетичних ринках Європи законодавчо врегульовано вільне входження, розвивається конкурентне середовище.

На відміну від країн ЄС ринки пострадянських держав залишаються під державним регулюванням, особливо Білорусі та Молдови. Попит в основному формується за рахунок великих промислових та побутових споживачів, споживачами країн ЄС, що відчувають постійний брак продукту та змушені розробляти нові енергозберігаючі технології. Ціни на електроенергію приблизно вдвічі нижчі в пострадянських країнах ніж в країнах ЄС, так само і технічні характеристики товару, що головним чином слугує бар'єром для виходу на ринки ЄС. Проте, споживачька потреба в електричній енергії на цих ринках не в повній мірі задоволена, і залишається нагальною, тому доцільно розвивати продаж і виробництво електричної енергії, забезпечуючи безперервне її споживання. А враховуючи специфіку електроенергетичного ринку і те, що рівноважні ціни на ньому дуже волатильні і швидко змінюються відповідно до зміни попиту, як споживачу, так і виробнику досить складно уникнути впливу асиметрії інформації. Асиметрична інформація є небезпечною для будь-якого національного ринку. Навіть за підвищення доходів покупців може зводитися нанівець ефект кривої Енгеля, за якою споживачі при зростанні доходу роблять вибір на користь більш якісних товарів.

Головним чином асиметрія інформації на даних ринках проявляється в таких діях з боку виробників, як: фізичний відвід електроенергії, економічний відвід та виробництво електричної енергії нижче собівартості (ці дії відносяться до морального ризику). Проте споживачі, надаючи перевагу товару без додаткових характеристик через свою непоінформованість, провокують зниження присутності в товарі цих нефункціональних характеристик, аж до повного зникнення таких товарів (несприятливий відбір), що підтверджується теорією ринків з асиметричною інформацією.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Market observatory for energy / Directorate-General for energy. EUROPEAN COMMISSION. Belgium, 2011.
2. EU Energy and Transport in Figures. Statistical Pocket book 2011 / European Commission, 2012.
3. Енергетика 2020. Стратегія конкурентоспроможної, сталої і безпечної енергетики / Повідомлення Європейської комісії для Європейського парламенту, Ради, Європейського економічного і соціального комітету і Комітету регіонів. Брюссель, 10.11.2010.
4. Key World Energy Statistics 2010. International Energy Agency, 2010.
5. Facts and Figures. Electricity Generation. VGB Power Tech. 2010/2011.

6. Energy for Germany 2011. Facts, outlook and opinions in a global context / Weltenergieat – Deutschland e.V. 2012 – P. 37.
7. Market Observatory for Energy // European Commission. Directorate-General for Energy / Volume 3, Issue 4: October 2011–December 2011. – P. 5–8.
8. A Guide to Electricity Markets in Central and Eastern Europe / CMS Cameron McKenna LLP. – 2011.
9. Maija Ruska & Lassi Similä. Electricity markets in Europe. Business environment for Smart Grids. / VTT Tiedotteita – Research Notes 2590. – Espoo, 2011.
10. Региональные рынки электроэнергии в странах ДЭХ / Секретариат Энергетической Хартии. Брюссель, октябрь 2009.
11. Tamás Jászay. Generation Investment Case: Stakeholders, Key Issues, Obstacles and Objectives. RWE Hungária Geneva, 22-24 November, 2011.
12. István Pataki. The «Hungarian Case» / Hungarian Energy Office. 8th Baltic Electricity Market Mini-Forum. April, 2010.
13. Annual Report 2010. PRAGUE ENERGY EXCHANGE. – 2011.
14. Н. Оприс. Новости по странам – Румыния / 5-е Ежегодное собрание Региональной Ассоциации органов регулирования энергетики // Национальное агентство по регулированию электроэнергетики и теплоснабжения Румынии – ANRE. Будапешт, Венгрия. 14 апреля 2005 г.
15. Рынок электрической и тепловой энергии. Сайт ГПО «Белэнерго» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.energo.by/news/p11.htm>.

УДК 336.761:336.01

Орехова Г.О.
*аспірант кафедри «Міжнародна економіка»,
Донецький національний університет*

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСАХ МІГРАЦІЇ ФОНДОВОГО КАПІТАЛУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

THE PART OF UKRAINE IN PROCESS OF MIGRATION STOCK CAPITAL: EUROPEAN EXPERIENCE

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена участі України у процесах міграції фондового капіталу на європейському досвіді. Дослідження полягає в розгляді процесів функціонування фондового ринку як складової фінансової системи національної економіки, де розглядається вплив світового ринку на розвиток окремих європейських країн.

Ключові слова: фондовий ринок, цінні папери, валютно-фінансова інтеграція, інтернаціоналізація ринків, європейські ринки капіталів.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена участию Украины в процессах миграции фондового капитала на европейском опыте. Исследование состоит в рассмотрении процессов функционирования фондового рынка как составной финансовой системы национальной экономики, где рассматривается влияние мирового рынка на развитие отдельных европейских стран.

Ключевые слова: фондовый рынок, ценные бумаги, валютно-финансовая интеграция, интернационализация рынков, европейские рынки капиталов.

ANNOTATION

The article is dedicated to the Ukraine's participation in the processes of migration stock of capital in the European experience. The essence and reasons of functioning of the securities market as a component of the financial system of national economy and the influence of the world market on the development of particular European countries are investigated.

Key words: stock market, securities, monetary and financial integration, globalization of markets, Eurocurrency market.

Актуальність теми дослідження. У другій половині ХХ століття однією з найвизначніших тенденцій розвитку світової фінансової системи стала валютно-фінансова інтеграція. В умовах глобалізації та посилення конкуренції жодна країна не спроможна досягти економічного і соціального зростання самостійно, перебуваючи в економічній ізоляції від решти світу. Невіддільною рисою останніх десятиліть ХХ та початку ХХІ століття стало помітне зростання ролі фінансових ринків у розвинутих країнах, а також їх поява у країнах із перехідною економікою. Найбільш динамічного розвитку набув такий сегмент світового фінансового ринку, як ринок цінних паперів. Для багатьох провідних українських компаній сьогодні став актуальним вихід на міжнародні ринки капіталу, особливо враховуючи обмеженість пропозиції інвестиційних ресурсів на внутрішньому українському

ринку. Для цього необхідно прискорити процес інтеграції фондового ринку України у структуру світового ринку капіталу.

Ступень вивченості проблеми дослідження. Ця проблематика не сходить зі сторінок преси і наукової літератури, їй присвячуються спеціальні міжнародні конференції і відводиться усе більш важливе місце у виступах керівників багатьох країн. Дослідженню питань розвитку глобалізації присвячені наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених: О. Білоруса, К. Боулдінга, Л. Брауна, Д. Гвішані, Б. Койлі, В. Леонтьєва, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, Д. Медоуза, Е. Медведкіної, О. Мозгового, В. Новіцького, Т. Орехової, А. Поручника, Є. Савельєва, К. Нордстрема, А. Неклеса, Е. Пастеля, А. Поччай тощо.

Мета дослідження складається з теоретико-методологічних обґрунтувань фінансової компоненти розвитку національних економік і розробки науково-практичних рекомендацій щодо подальшої участі України у світових процесах міграції фондового капіталу.

Основна частина. Сучасні корпорації виходять на ринок цінних паперів із декількох причин. Основною метою випуску акцій є фінансування злиття чи поглинання. Останнє відбувається через заміну акцій компаній, які поглинаються, акціями компаній, що поглинають, а потім активно виходять на первинний ринок, здійснюючи емісію цінних паперів. Другою причиною для емісії може бути необхідність зменшення частки запозиченого капіталу в сукупному капіталі корпорації. Вони регулюють структуру свого капіталу за допомогою емісії, замінюючи новими акціями свої боргові зобов'язання. Третя можлива мета випуску акцій – це фінансування інвестицій у виробничу діяльність. Така необхідність викликана появою у високотехнологічних галузях великої кількості нових компаній, які використовують венчурний капітал [2, с. 174-179]. Особливо це стосується технологій, спрямованих на захист навколишнього середовища. За даними компанії *Ernst & Young Venture Insights*, рівень венчурних інвестицій у чисті технології у світі швидко зростає. У 2003 р. він склав 1,6% усіх світових інвестицій, а у 2011 р. – вже 11%. На середину 2012 р. по всьому світу налічувалося 749 приватних підприємств, які використовували венчурний капітал у цій галузі, із сукупного капіталу